DANTE AND PETRARCH AGAINST THE IGNORANCE OF THE SCHOLASTIC THEOLOGIANS

Liviu Iulian COCEI
"Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: The study debates the daring approaches of Dante Aligheri and Francesco Petrarch against the limitations of their own time. While Dante`s works reflects the end of the Middle Ages, Petrarch`s writings represents the dawn of the Renaissance thought. Despite all the differences between them, both poets fought against the ignorance and the corruption of the scholastic theologians. I emphasize that, through Dante and Petrarch, philosophy emerges as a secular discipline, even though they didn`t create a solid ground for the development of systematic philosophy.

Key words: Socratic ignorance, ethics, scholastic theology, Renaissance irony, humanism

Deşi Renaşterea semnifica, în fond, reîntoarcerea la valorile autentice ale creştinismului, prin intermediul umaniştilor renasc inclusiv vechile paradigme ale Antichităţii clasice. Înaintea descoperirii epocale din 1417 a poemului lucreţian *Despre natura lucrurilor*, despre care Stephen Greenblatt susţine că a marcat începutul Renaşterii, avântul renascentist se remarcă totuşi şi la Dante Aligheri, Francesco Petrarca sau Giovanni Boccaccio, autori care sădesc germenii gândirii autonome, din ce în ce mai independentă de autoritatea scolastică. După cum ştim, în perioada medievală, aproape orice discuţie care putea ridica semne de întrebare în ceea ce priveşte autoritatea bisericească sau dogmele, oricât de neînsemnată, era de obicei pedepsită. „Zidurile înalte care îngrădeau viaţa mentală a călugărilor – impunerea tăcerii, interzicerea întrebărilor, pedepsirea oricărei dezbateri prin pălmuire sau lovituri de bici – erau menite să afirme cu claritate că aceste comunităţi pioase erau opusul academiilor filozofice ale Greciei sau Romei, locuri care prosperaseră tocmai datorită spiritului de contradicţie şi care cultivaseră o curiozitate vastă şi neobosită"[1], notează Greenblatt, scoţând în evidenţă rigiditatea „filosofiei" scolastice pe care umaniştii s-au străduit s-o înfrângă.

Dat fiind faptul că scriitori renascentişti nu au avut o abordare sistematică, oscilând între a fi raţional şi a fi pătimaş, este evident că gustul pentru polemică, însoţit de plăcerea de a adresa invective, reprezintă motorul talentului lor scriitoricesc. Filosofând, în mod prioritar, în jurul problemei omului, iar studiul ştiinţelor naturii şi al logicii fiind trecute în plan secund, umaniştii s-au arătat interesaţi mai ales de etică, aşa cum fusese şi marele ironist grec, Socrate. În cadrul acestei lucrări, ne vom ocupa de abordările îndrăzneţe ale lui Dante şi Petrarca în ceea ce priveşte subminarea modurilor obişnuite de gândire. Dincolo de diferenţele evidente dintre operele celor doi autori, vom vedea că fiecare s-a luptat în felul său cu ignoranţa, pedanteria şi imoralitatea teologilor catolici.

La fel ca în cazul culturii greco-romane, înainte de apariţia propriu-zisă a filosofiei, conturarea gândirii moderne a fost precedată de creaţia poetică. Astfel, similar cu Homer sau Vergiliu, Dante reprezintă paradigma poetică prin care filosofia europeană se va ridica din starea de obscuritate a Evului Mediu. Prin intermediul *Divinei Comedii*, problema omului ca fiinţă autonomă din punct de vedere moral începe să prindă contur. Iar asta pentru că poezia

1 Stephen Greenblatt, *Clinamen. Cum a început Renaşterea*, Humanitas, Bucureşti, 2014, p. 39

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

este doar „vălul" sub care se ascunde învăţătura etică. În acest sens, iată cum îşi avertizează poetul cititorii în privinţa semnificaţiei subtile a versurilor sale:

„O, voi, ce minţile le-aveţi deştepte,
priviţi doctrina care se ascunde
sub văl de stranii versuri înţelepte."[2]

Din motive lesne de înţeles, adevărul nu poate fi exprimat întotdeauna în mod tranşant, drept pentru care este nevoie de un joc al cuvintelor cu dublu sau multiplu înţeles pentru pentru a-i pătrunde straturile succesive în mod fructuos. „Asemenea acelor filosofi care construiesc sub numele de utopie o lume în care sistemul lor să se realizeze, tot astfel construieşte şi Dante lumea alegorică a ştiinţei, în care găseşte totuşi posibilitatea de a o expune, şi într-o formă directă, în părţile ei substanţiale"[3]. Portretizarea lumii de dincolo, ca imagine eternă a viciilor şi virtuţilor pământeşti, semnifică, de fapt, o ironie la adresa zădărniciei lumii de aici. Altfel spus, zugrăvind o imagine fantastică a păcătoşilor ajunşi în Infern, poetul italian demonstrează că este un maestru al ironiei sarcastice, „filosofia" sa morală reieşind din cuvintele prin care morţii îşi recunosc greşelile săvârşite în timpul vieţii. O dovadă e momentul extrem de ironic la adresa papei Nicolae al III-lea, care, stând în Infern cu capul în ţărână şi cu posteriorul în sus, se afundă şi mai mult în groapă odată cu venirea unui „păstor" şi mai rău:

„Mai mult timp e de când mă perpelesc
şi de când stau cu susu-n jos aşa,
decât, cu roşii tălpi ce năpârlesc,
va zăbovi el, căci şi mai ceva
ca fapte rele, de dinspre apus
veni-va un păstor, spre-a ne-afunda."[4]

Dante îşi exprimă, într-un mod destul de curajos pentru acele timpuri, indignarea faţă de imoralitatea din cadrul Bisericii. Următoarele versuri pe care le vom cita, cu toate că reflectă stima pe care o avea totuşi pentru autoritatea pură a Bisericii, dezvăluie ironia sa amară împotriva voinţei de putere şi a lăcomiei feţelor bisericeşti care, cu totul nedrept, îi măresc pe cei care nu merită şi îi fac să sufere tocmai pe cei buni:

„Şi de n-ar fi să-mi ţie limba mută
cinstirea pentru cheile supreme
ce le-ai avut în viaţa-ntâi născută,
cuvinte grele-aş zice şi blesteme;
nesaţul vostru globu-l face trist,
pe rău l-nalţă, iară cel bun geme."[5]

Lăsând la o parte sarcasmul din versurile anterioare, Dante avea o viziune socratică în ceea ce priveşte problema răului. Dacă filosoful grec susţinea că răul vine din ignoranţă, din

2 Dante Aligheri, *Divina Commedia. Inferno/Divina Comedie. Infernul*, Humanitas, Bucureşti, 2012, p. 115
3 Francesco de Sanctis, *Istoria literaturii italiene*, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965, p. 208
4 Dante Aligheri, *op. cit.*, 199
5 *Ibidem*

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

neputinţa de a cunoaşte ce e bine şi ce e rău, Dante, prin intermediul poemului său, nu este foarte departe de această interpretare. Asemănând neştiinţa cu o „pădure păduroasă", poetul face aluzie la propria sa stare de ignoranţă, după cum se poate observa în următoarele versuri:

„În miez de drum când viaţa ni-e-mpărţită
mă pomenii în beznă-ntr-o pădure
de era dreapta cale rătăcită.
Ah, să spun cum era nu-mi e uşure
pădurea păduroasă, aspră foarte,
ce-n gând presară iarăşi spaime sure.
Amară-i că puţin o-ntrece moartea:
dar ca să-arăt ce bine-n ea aflai
voi spune ce mi-a scos în cale soartea.
Nu ştiu prea bine-n ea cum intrai,
atât eram întreg de somn pătruns
că-adevăratul drum de-ndat' lăsai."[6]

Cu alte cuvinte, la începutul *Comediei*, după ce se trezeşte din „somnul" care-l ţinea prizonier în această „pădure întunecoasă", Dante se zbate să iasă la „lumină", oprit fiind de trei animale sălbatice: pantera, leul şi lupoaica. Prima dintre ele e o reprezentare a desfrâului, a doua a mândriei, iar a treia a lăcomiei, acestea simbolizând, de fapt, viciile cele mai mari ale omului. Apoi, „colina" luminată de razele soarelui nu e decât drumul către „ştiinţă", în sensul socratic al termenului, nu al pozitivismului. Şi întrucât omul nu poate ieşi din această stare de unul singur, se inserează ajutorul divin, personificat prin apariţia lui Vergiliu, vestitul poet latin, care-l conduce pe Dante către „lumea cealaltă", adică spre cunoaşterea Adevărului, a Binelui Suprem şi a Frumosului.

În virtutea afirmaţiilor anterioare, *Comedia* lui Dante – care „este în adevăr o viziune alegorică a lumii celelalte"[7] – constituie, de fapt, o epopee a spiritului omului către starea de bine. Bineînţeles, „călătoria" nu este lipsită de peripeţii. „Viciile şi virtuţile se luptă între ele, ca şi zeii lui Homer, pentru cucerirea sufletului: virtuţile învinge, şi sufletul este mântuit"[8], comentează Francesco de Sanctis în acest sens. Deci „lumea cealaltă" nu este fundamental diferită de cea „de aici", ci simbolizează drumul „terestru" pe care omul trebuie să-l parcurgă pentru a se desăvârşi ca fiinţă umană. Potrivit autorului citat, „reprezentarea lumii celeilalte este [...] o etică aplicată, o istorie morală a omului, aşa cum o găseşte el în propria-i conştiinţă. Fiecara are înăuntrul lui infernul şi paradisul său"[9]. Cu alte cuvinte, în cadrul viziunii dantești e vorba de îndeplinirea din perspectivă creştină a îndemnului delfic al cunoaşterii de sine, în care autocunoaşterea înseamnă, de fapt, conştientizarea naturii decăzute a omului, a stării de păcat în care se găseşte şi din care trebuie să se ridice. Iar pentru a atinge starea de graţie a Paradisului, el trebuie să-şi înfrunte păcatele care-l ţin în Infern şi să le depăşească trecând prin Purgatoriu, adică printr-o mijlocitoare stare de pocăinţă.

Dincolo de faptul că e o călăuză a sufletului către contopirea cu divinitatea, mai putem adăuga că poemul dantesc reprezintă o căutare a existenţială a individului. Ca atare, independent de forma conceptuală creştină, Dante a întreprins o epopee cu-adevărat universală, după cum relatează Fred Bérence: „Pe măsură ce scria *Comedia* simţea cum devine mai cosmopolit. Poet, filosof, teolog, muzician, iubitor de pictură, sfârşeşte prin a

6 *Ibidem*, p. 47
7 Francesco de Sanctis, *op. cit.*, p. 201
8 *Ibidem*, pp. 201-202
9 *Ibidem*, p. 205

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

descoperi că «poţi privi cerul şi stelele din orice loc de pe pământ». «Şi nu pot, oare pretutindeni, adăugă el, să mă gândesc la cele mai nobile adevăruri, fără să par lipsit de glorie, sau nevrednic în faţa poporului şi a oraşului? Nici chiar pâinea nu-mi va lipsi». În sfârşit, descătuşându-se mereu mai mult de legăturile pământeşti, va striga într-o zi: «Lumea este patria mea!»”[10]. În lumina acestor spuse pe care ni le trasmite Bérence, observăm la poetul italian o reminiscenţă a cinismului filosofic, care nu contrazice totuşi faptul că era creştin. Până la urmă, continuă acelaşi autor, „dacă n-ar fi fost poet, Dante ar fi ajuns sfânt, filosof, martir sau tiran cinic şi crud. Fantezia poetică îi îngăduie să împodobească vorbirea sfântului, a filosofului şi a tiranului; imaginaţia, să transpună vorbirea pe un plan superior într-o lume vizibilă, în aparenţă, tuturor, dar accesibilă numai misticului”[11]. În concluzie, integrând în poemul său, în aparenţă creştin, elemente mitologice şi concepţii filosofice din Antichitate, Dante deschidea o „cutie a Pandorei”, din care autorii Renaşterii se vor inspira cu nesaţ în direcţia realizării propriilor lor creaţii.

Dacă Dante întruchipează, mai degrabă, sfârşitul mentalităţii Evului Mediu, Petrarca reprezintă prima încercare de restaurare a modelelor antice greco-latine. Descoperind operele lui Cicero, Seneca, Quintilian, Titus Livius, Horaţiu, Vergiliu, dar şi pe cele ale lui Homer şi Platon, Petrarca nu poate decât să privească cu ironie spre teologia scolastică. El e primul gânditor care a avut îndrăzneala de a cugeta pe seama propriei sale conştiinţe, fie atunci când se referea la primii autori creştini, fie când comenta din filosofiile anticilor. Pentru acesta, fondul mistic îmbrăcat în forme scolastice aparţinând gândirii medievale nu e decât un exemplu de barbarie.

Scriitorul italian este tipic pentru mişcarea de început a Renaşterii, mai ales fiindcă respinge ideea că trebuie să ne conformăm unei singure autorităţi în probleme de filosofie. „La fel ca în cazul lui Augustin, maestrul lui Petrarca e Hristos, iar fundamentele credinţei sale sunt, în cele din urmă, exterioare demersului filosofic”[12]. De aceea, tradiţiei scolastice deprinse cu filosofia lui Aristotel, i se adresează cu ostilitate, arătându-şi nesupunerea faţă de orice paradigmă filosofică care susţine că deţine adevărul absolut. Potrivit lui James Hankins, „scopul său este să susţină superioritatea umanismului faţă de scolastică demonstrând eficacitatea sa superioară prin schimbarea inimii. Critica aristotelismului scolastic descrie, de fapt, prin negaţie ceea ce Petrarca crede că e adevărata cultură, cultura studiilor umane *(humana studia)*”[13]. Cu alte cuvinte, ştiinţele umaniste reprezintă pentru gânditorul italian o cunoaştere modestă, limitată la puterile cognitive ale omului, care constă numai în lămurirea vieţii morale, a cunoştinţelor etice după care trebuie să ne ghidăm în această lume. Perspectiva umanistă a lui Petrarca are la bază ideea că viaţa omului se desfăşoară în conformitate cu nişte reguli proprii, „omeneşti, prea omeneşti”, folosind cuvintele lui Nietzsche. Şi, din moment ce morala noastră este autonomă, înseamnă că avem nevoie de un

10 Fred Bérence, *Renaşterea italiană*, vol. I, Editura Meridiane, Bucureşti, 1969, p. 74

11 *Ibidem*, p. 79

12 James Hankins, „Humanism, scholasticism, and Renaissance philosophy”, în James Hankins, *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*, Cambridge University Press, New York, 2007, p. 42 („As in the case of Augustine, Petrarch`s master is Christ, and the grounds of his beliefs are ultimely external to the philosophical enterprise.” trad. n.)

13 *Ibidem*, p. 43 („His aim is to argue for the superiority of humanism to scholasticism by showing its superior effectiveness in changing the heart. The critique of scholastic Aristotelianism in effect defines by negation what Petrarca considers true culture, the culture of human studies (*humana studia*).” trad. n.)

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

tip de cunoaştere diferit de cel al divinităţii, o cunoaştere care să ne facă mai buni ca fiinţe umane pe pământ, nu în Ceruri.[14]

În această ordine de idei, cu toate că ideile stoicismului îl atrag, gânditorul italian respinge studiul logicii, fiind interesat doar de problemele de exprimare şi, nu în ultimul rând, etice ale omului. Deoarece conformismul epocii era aristotelismul scolastic, Petrarca îşi dă seama că acesta nu putea fi combătut decât de pe poziţiile unui sistem filosofic la fel de însemnat, anume platonismul. Preluând, prin intermediul lui Cicero, de la „prinţul filosofilor" cum îl numeşte pe Platon, forma dialogală, acesta dezvoltă o ofensivă împotriva ignoranţei medievale, nelipsită de abilitatea ironică de relevare prin ascundere a credinţei sale religioase. „Am aflat într-adevăr acest chip de a scrie, de la Cicero al meu; iar la rândul lui, el îl va fi aflat de la Platon. Dar să nu ne abatem: Augustin începu să mă zorească cu aceste cuvinte."[15], scrie Petrarca, trădând faptul că oscilează între înţelepciunea platoniciană, elocinţa ciceroniană şi credinţa creştină de inspiraţie augustiniană. Cu ajutorul acestor paradigme ale Antichităţii, ca replică la caracterul impersonal al scolasticii, conştiinţa sa religioasă îl poartă către o anumită individualizare a reacţiilor şi reflecţiilor. Ţelul demersului lui Petrarca este, deci, înţelegerea omului şi a problemelor acestuia în individualitatea sa, cu scopul de a-l face mai bun din punct de vedere etic. Acest scop terapeutic al filosofiei scriitorului italian reiese mai ales din compendiul de reflecţii şi dialoguri numit *Remedii pentru o soartă sau alta*, în care abordează subiecte precum tinereţea, frumuseţea fizică, iubirea, gloria, fericirea sau pacea.[16]

Ideea socratică, cum că învăţătura trebuie să ne vindece de ignoranţă şi să ne facă mai buni, este reafirmată în mod subtil de Petrarca. Astfel, scrierile umanistului italian sunt străbătute de un ton moralizator, reperabil acolo unde predomină ironia antică care aminteşte nu doar de Socrate, ci chiar şi de Lucian din Samosata. Scrierile respectiv sunt *Invectivele*, în care autorul luptă împotriva falsei erudiţii a unor pedanţi precum medicii, cardinalii sau călugării. În *Invectivă adresată unui medic*, de exemplu, acesta îşi manifestă dispreţul contra unuia care pretindea că poezia ar fi inutilă şi, deci, lipsită de valoare. Iată răspunsul ireverenţios al poetului: „Măgarul este mai necesar decât leul, găina decât vulturul: deci sunt mai nobile; smochinul este mai necesar decât laurul, piatra de moară mai utilă decât diamantul: deci sunt mai nobile. Deducţie nepermisă, afirmaţie greşită, discuţii de copii: ceea ce se potriveşte cu natura voastră, cu obiceiurile şi treburile voastre, dar nu cu vârsta voastră. Nebuni îngâmfaţi, vorbiţi ca Aristotel, care desigur s-ar simţi mai bine în iad decât în discuţiile voastre, şi ar ajunge să urască mâna cu care a scris ceea ce numai de puţini oameni a fost înţeles şi care se găseşte acum în gura tuturor ignoranţilor. Aristotel desigur nu e de acord

14 Demn de remarcat e faptul că tocmai Aristotel, în legătură cu această concepţie umanistă a lui Petrarca, scria că „omul nu merită să caute decât ştiinţa ce i se potriveşte lui însuşi". (*Metafizica*, Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 61)

15 Francesco Petrarca, „Despre tainicul conflict al neliniştilor mele", în *Scrieri alese*, Editura Univers, Bucureşti, 1982, p. 19

16 În ceea ce priveşte, de pildă, fericirea, Petrarca susţine că aceasta nu poate fi dată decât de virtute, nicidecum de funcţia sau de averea pe care un om se întâmplă să le aibă: „*Bucuria.* Sunt fericită.

Raţiunea. Crezi oare că o fiinţă poate fi fericită, numai dacă este papă sau împărat, sau dacă este posesoarea unei puteri absolute sau a unei mari bogăţii? Te înşeli. Acestea sunt condiţii care nu-i fac pe oameni nici fericiţi, nici nefericiţi; ci dezgolesc şi expun pe orice individ; şi chiar dacă ar avea vreun oarecare efect, l-ar face mai degrabă nefericit decât fericit, pline cum sunt de pericolele în care se afundă înseşi rădăcinile mizeriei omeneşti." (*Idem, Remedii pentru o soartă sau alta*, în *op. cit.*, pp. 249-250) Abordarea lui Petrarca este aici pesimistă, considerând că niciun om nu poate fi cu-adevărat fericit, de vreme ce chiar şi cei care trăiesc potrivit virtuţii sunt nevoiţi să reziste multor tentaţii, fapt ce îi neliniştește şi le îngrădeşte, deci, accesul la a fi fericiţi.

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

cu concluzia voastră nesăbuită când spune: «toate sunt mai necesare, dar nici una mai nobilă». Nu indic unde a spus aceasta: este foarte bine cunoscut şi tu eşti un aristotelian de valoare”[17]. Aserţiunile aparent naive, citatul aristotelic[18], precum şi falsa lăudare din finalul fragmentului, dovedesc faptul că critica lui Petrarca nu e adresată aristotelismului în sine, ci acelora care l-au interpretat în mod abuziv sau care l-au transformat într-o adevărată autoritate divină.[19] Cu alte cuvinte, aidoma lui Socrate, care lupta împotriva aparentei ştiinţe a sofiştilor, Petrarca demască ignoranţa contemporanilor săi aşa-zişi învăţaţi cu aceeaşi vervă şi binecunoscută ironie a înţeleptului grec.

Aceeaşi pornire spre ridiculizare se remarcă şi în tratatul *Despre ignoranţa mea şi a altora*, unde autorul sugerează că învăţătura în general – adică atât cunoştinţele referitoare la viaţa animalelor, cât şi cele ce privesc natura virtuţii sau a adevărului – nu serveşte la nimic dacă nu ne determină să fim mai buni. Scrierea respectivă este bineînţeles şi o critică la adresa filosofiei scolastice. Căci, scrie Petrarca, „pentru aceasta m-am născut, şi nu pentru litere; dacă ele ne vin singure în întâmpinare, umflă şi distrug totul, nu construiesc: lanţuri lucitoare ale sufletului, muncă severă, sarcină tumultoasă. Tu ştii, o, Doamne, că ţie îţi ajunge orice dorinţă a mea, ca şi orice suspin, ştii că acestei culturi, dat fiind că am folosit-o cu sobrietate, nu i-am cerut altceva decât să devin bun”[20]. Faţă de prietenii săi, scriitorul îşi recunoaşte fără rezerve acea neştiinţa pe care şi-o asuma şi Socrate, atacând pretinsa lor ştiinţă, după cum urmează: „Dar prietenii noştri ne privesc de sus pentru că lumina ne face mulţumiţi şi nu stăm alături de ei să bâjbâim în întuneric, ca şi când nu am avea încredere în ştiinţa noastră; ne socotesc ignoranţi, pentru că despre toate acestea nu discutăm la orice colţ de stradă. Iar ei merg pretutindeni pregătiţi cu toate balivernele posibile, de care nimeni nu a auzit, mândrindu-se peste măsură că au învăţat – fără să ştie nimic – să vorbească de toate şi, în legătură cu toate, să emită sentinţe. Nu îi reţine aşadar nici pudoarea, nici o altă rezervă şi cu atât mai puţin conştiinţa ignoranţei lor ascunse”[21].

---

17 *Idem*, „Invectivă adresată unui medic”, în *op. cit.*, p. 259

18 Care, de altfel, se găseşte în *Metafizica* 983 a

19 Este vorba, desigur, de teologii scolastici, pe care Petrarca nu ezită să-i ironizeze ori de câte ori are ocazia. În *Invectivă împotriva unui om de înaltă condiţie dar fără doctrină şi fără virtute*, de exemplu, acesta îl ridiculizează pe unul dintre cardinalii importanţi ai vremii, care ajunsese să se bucure avere şi lux: „Ca să spun drept, s-ar fi cuvenit ca un om cu mintea întreagă să nu acorde nicio importanţă nebuniei tale: desigur că nu valoarea ta, ci numai demnitatea de cardinal îţi atrage, în locul tăcerii, cuvinte biciuitoare; deşi şi aceasta îmi face milă, chiar dacă trebuie să o numim «demnitate» şi nu, mai degrabă, «luare în derâdere sau batjocură». Cei care în timpul serbărilor au menirea să te facă să te prăpădeşti de râs, se obişnuieşte să fie purtaţi pe străzi şi prin pieţe îmbrăcaţi în aur, cu capul acoperit de purpură, urcaţi pe cai cu harnaşamente luxoase; şi apoi, după ce au colindat toată ziua şi i-au făcut pe toţi să hohotească în râs pe săturate, seara sunt daţi jos de pe cal, dezbrăcaţi şi goniţi cât colo. Tu vei avea acelaşi sfârşit.” (*Idem*, „Invectivă împotriva unui om de înaltă condiţie dar fără doctrină şi fără virtute”, în *op. cit.*, p. 278) Apoi, în altă împrejurare, gânditorul umanist îi răspunde cu ironie stângăciei unui călugăr, prin intermediul unui prieten, Ugoccione da Thiene: „Mă ocupam cu altceva şi am uitat de această întâmplare, când tu, prietene, ai venit la mine de departe, pentru a mă vizita în această căsuţă care este şi a ta, aducându-mi o scrisoare a unui scolastic necunoscut mie. Mai degrabă, era vorba de o carte, sau mai precis de o predică, pe cât de vastă pe atât de stupidă, elaborată – bineînţeles – cu multă sudoare şi mare risipă de timp. Abia am avut timp suficient să-mi arunc ochii pe grămada aceasta de prostii; şi cu toate că multe ar merita, în loc de un răspuns, un simplu hohot de râs, totuşi câteva mi-au rămas imprimate, şi acestora am socotit că trebuie să le răspund, numai ca să îi arăt autorului cine este.” (Francesco Petrarca, „Invectivă adresată celui ce a clevetit împotriva Italiei”, în *op. cit.*, p. 298)

20 *Idem*, „Despre ignoranţa mea şi a altora; lui Donato degli Albanzani”, în *op. cit.*, p. 290

21 *Ibidem*, pp. 291-292

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)

În concluzie, ironia şi idealul moral de tip socratic au fost reafirmate în lumina credinţei creştine. Deşi, nici Dante, nici Petrarca nu pot fi consideraţi ca fiind filosofi, încercările lor constituie prototipul cognitiv al paradigmei culturale renascentiste. Chiar dacă nu au produs idei filosofice originale, ci numai provocări şi aluzii subversive, cel puţin au indicat problemele care trebuiesc rezolvate, stabilind astfel punctele de plecare necesare dezvoltării culturii europene.

Bibliografie:

1. Aristotel, *Metafizica*, Humanitas, Bucureşti, 2007
2. Aligheri, Dante, *Divina Commedia. Inferno/Divina Comedie. Infernul*, Humanitas, Bucureşti, 2012
3. Bérence, Fred, *Renaşterea italiană*, vol. I, Editura Meridiane, Bucureşti, 1969
4. De Sanctis, Francesco, *Istoria literaturii italiene*, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965
5. Greenblatt, Stephen, *Clinamen. Cum a început Renaşterea*, Humanitas, Bucureşti, 2014
6. Hankins, James, „Humanism, scholasticism, and Renaissance philosophy", în James Hankins, *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*, Cambridge University Press, New York, 2007
7. Petrarca, Francesco, *Scrieri alese*, Editura Univers, Bucureşti, 1982

Mulţumiri: Această lucrare a fost finanţată din contractul *Cercetători competitivi pe plan european în domeniul ştiinţelor umaniste şi socio-economice. Reţea de cercetare multiregională (CCPE)* – POSDRU/159/1.5/S/140863 proiect strategic „Programe doctorale şi postdoctorale – suport pentru creşterea competitivităţii cercetării în domeniul Ştiinţelor umaniste şi socio-economice" cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

BDD-A21892 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:08 UTC)